

Norge i verden

Leksjon 9

Norint
Language School

Og den saganatt som senker drømmer på vår jord...

- Hva visste dere om Norge før dere kom hit? Har dere endret deres oppfatning av landet på enkelte områder? Hvilke? Hvorfor?
- «Norge er en utpost i Europa». Er det en fordel eller en ulempe?
- Hvorfor kan vi si at det både er flinke politikere og store naturressurser som er viktige for dagens høye levestandard i Norge?

Ordlaging

Av to forskjellige ord

Vi kan lage nye ord av to forskjellige ord: substantiv + substantiv, verb + substantiv, adjektiv + substantiv, og omvendt. En sammensetning består av et forledd og et etterledd, og begge leddene kan selv være sammensetninger. Det er det «endelige» etterleddet som bestemmer ordets ordklasse og bøyning. Det er forleddet som bestemmer hvilken fugeformativ (-e-, -s-) som skal brukes, eller om det er en direkte sammensetning.

Direkte sammensetning blir det normalt dersom forleddet slutter på -s, -m, -ft, -kt, -lt, -ing (lån fra engelsk):

bassgitar, romfordeling, saftflaske, fluktrute, saltbøsse, campingplass

Norint
Language School

Ordlaging

Sammensetning med -s- blir det normalt dersom forleddet er et lånord som slutter på -ion, -sjon eller -ment, eller dersom forleddet er et abstrakt ord som er avledet med -dom, -else, -het, -ing, -ning eller -skap, og hvis sammensetningen uttrykker et eiendomsforhold:

religionsundervisning, pensjonsalder, arrangementskomité, fattigdomsproblemer,
ledelsesstrategi, kjærlighetssorg, reguleringsplan, bygningsarbeider,
ekteskapsrådgiver, morsmål, farsarv

Sammensetning med -e- brukes normalt når forleddet viser til et flertallsbegrep (personer, dyr, planter):

flyktningekontor, barnevogn, dyrehage, bjørketre

Ordlaging

Av det samme ordet

Vi kan også lage nye ord ved hjelp av affikser, eller endring av vokalen i ordets stamme. Normalt vil disse ordene ha felles grunnleggende betydning. De skifter gjerne ordklasse (men ikke alltid), men beholder den samme grunnbetydningen:

- tall – telle – betale – betaling
- en – ensom – ensomhet
- elske – forelske – forelskelse
- arbeid – arbeide – arbeidsom – arbeidsvillig

Ordlaging

Suffiks som lager substantiv

Noen vanlige suffiks som lager substantiv, er -er, -ing, -iker, -dom, -else, -sel, -skap, -nad og -het:

murer, tysker, skarping, tøysing, alkoholiker, fattigdom, barndom, fornyelse,
trivsel, hørsel, vitenskap, galskap, søknad, kostnad, begynnelse, frihet

I tillegg er det noen halvsuffiks som også lager substantiv. Halvsuffiks kan stå alene, men brukes veldig ofte i sammensetninger. Det vanligste er -tøy:

kjøretøy, verktøy, syltetøy

Norint
Language School

Ordlaging

Suffiks som lager adjektiv

Noen vanlige suffiks som lager adjektiv, er -aktig, -bar, -ete, -ig, -lig, -messig, -som og -ær:

grønnaktig, lesbar, bærbar, steinete, blodig, nyttig, ungdommelig, kjærlig,
fryktelig, helsemessig, arbeidsom, hjelpsom, visjonær

I tillegg er det noen vanlige halvsuffiks som også lager adjektiv. Det er -full, -løs, -bevisst:

verdifull, verdiløs, barnløs, prisbevisst, miljøbevisst

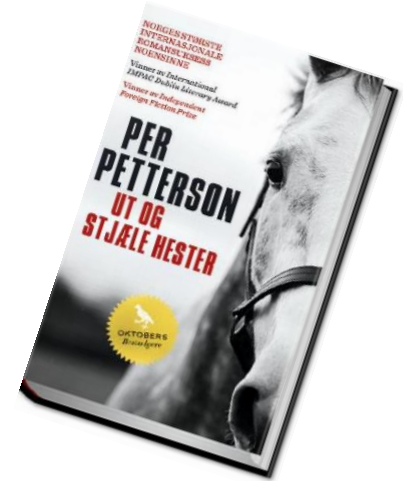
Norint
Language School

Arbeid med ord og uttrykk:-

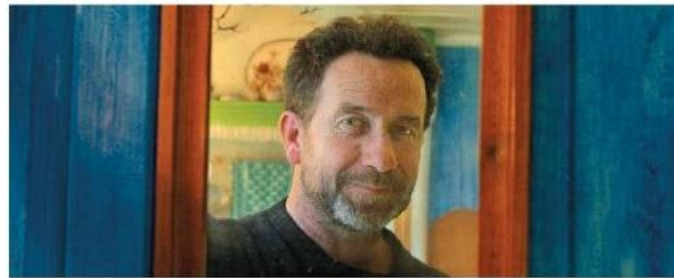
kjøttmeis (en):
kave (-et eller -de):
vannføring (ei/en)
ørret (en):
Jeg har da tatt noen:
munning (ei/en):
løv (et):
virke (-et): her:
fuglebrett (et):
stake (en): stang
tun (et):
flaksende:
art (en):
favntak (et)
forestille seg (-te):
legge noe i potten (uttrykk):
blakk

Ut og stjæle hester

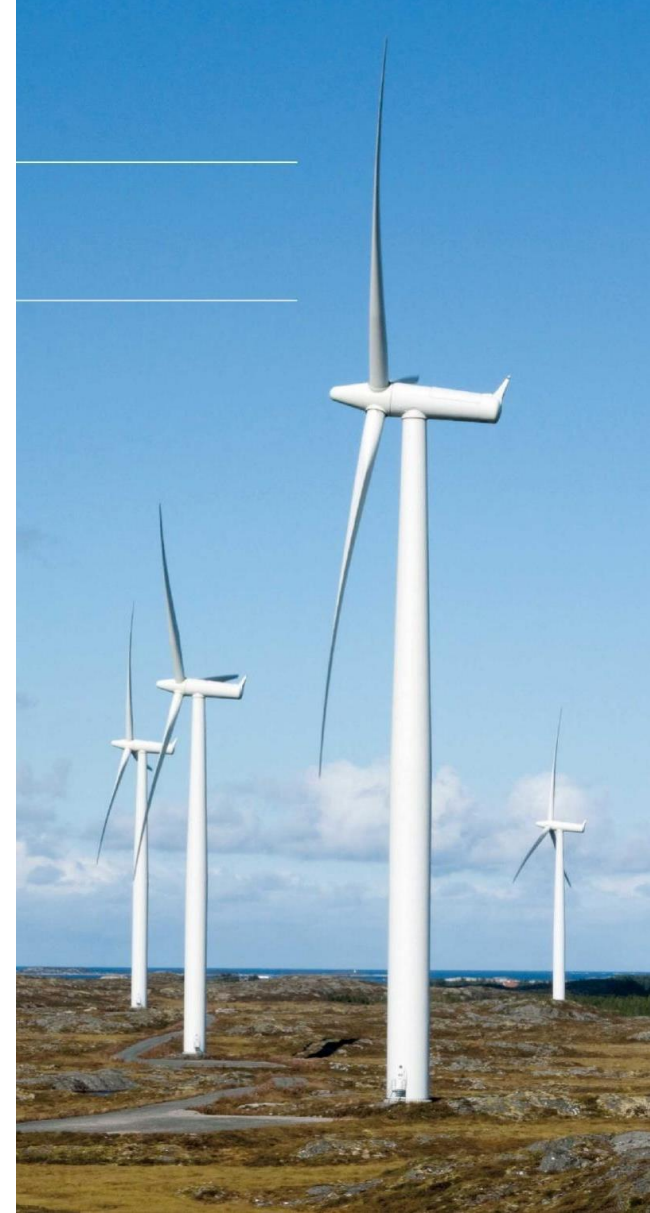

- Har dere en drøm om et sted dere gjerne vil bo? Fortell hverandre!
- Hvordan ville dere ha likt å bo slik som mannen i utdraget over?
- Hvordan vil dere beskrive nordmenns forhold til naturen (vær, vind, fjell og sjø)? Kjenner dere dere igjen i det, eller er det helt nytt og fremmed for dere?
- Finner dere noen ord i teksten som dere ikke er vant til å se i tekster på bokmål? Hvilke? Hva er grunnen til det, tror dere?

Internasjonalt ansvar og forpliktelse

- ❑ Synes dere at Norge bør gi økonomisk støtte til andre land, for eksempel land med økonomiske problemer? Hvorfor / hvorfor ikke? Bør det i så fall stilles betingelser? Hvis ja, hvilke betingelser kan det for eksempel være?
- ❑ Bør Norge involvere seg i oljeutvinning i andre land? Hvorfor / hvorfor ikke?
- ❑ Hvorfor er det viktig å ta vare på natur- og plantelivet i Norge? Er det ikke nok natur her?

Internasjonale avtaler: EØS, FN og NATO

- Synes dere at Norge bør bli medlem i EU? Hvorfor/ hvorfor ikke?
- Norge har deltatt i NATO-opdrag i blant annet Libya og Afghanistan. Hva mener dere om dette?
- Mange land, blant annet USA, skylder FN penger. Enkelte mener at Norge ikke bør fortsette å betale kontingent til FN før andre land har betalt det de skylder. Hva mener dere?

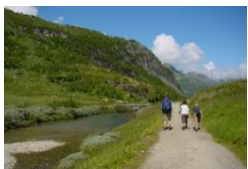
NORGES ROLLE I NATO:

I 2014 ble tidligere statsminister Jens Stoltenberg valgt til ny generalsekretær i NATO. Enkelte er bekymret for om dette vil svekke den rollen Norge har hatt som fredsmekler mange steder i verden.

Norge, oljen og verden

- Hvordan er sammenhengen mellom SPU, Etikkrådet og Finansdepartementet?
- I teksten nevnes noen av retningslinjene for valg av virksomheter å investere oljefondets midler i. Hvilke mener dere er de viktigste? Er det andre aspekter dere mener er viktige?
- Synes dere norske politikere bruker oljepengene riktig? Hvis ikke, hvordan mener dere de bør brukes?
- Opplever dere at oljepengene gjør noe med nordmenns selvfølelse?

Partikkelverb

Noen verb får følge av et lite ord (en «partikkel»), for eksempel en preposisjon. Ofte vil partikkelen sammen med verbet ha en litt annen eller helt annen betydning enn verbet har alene. Slike verb kaller vi partikkelverb.

De kan være løst eller fast sammensatte. De fast sammensatte partikkelverbene har partikkelen foran. Da skrives verbet i ett ord og kan fins i ordboka som et eget ord. De løst sammensatte har partikkelen etter ordet. Da skrives ikke verbet og preposisjonen i ett ord.

Norint
Language School

Partikkelverb

Løst sammensatte partikkelverb

Noen partikkelverb opptrer bare som løst sammensatte partikkelverb.

finne ut: Har du funnet ut noe om denne saken?

bygge ut: De skal bygge ut garasjen sin.

bygge på: De skal bygge på huset.

legge ut: Han la ut om alt han hadde opplevd i ferien.

rekke opp: Alle må rekke opp hånden før de sier noe.

Jeg har ikke penger akkurat nå. Kan du legge ut for meg?

Jeg har strikket feil, så jeg må rekke opp alt og begynne på nytt.

Norint
Language School

Partikkelverb

Samme betydning

Ofte, men ikke alltid, vil det fast sammensatte partikkelverbet ha en mer formell bruk eller abstrakt betydning:

skrive under – underskrive:

Kan du skrive under her?

Kan du underskrive her?

ta del – delta:

Du må ta del i det som skjer.

Han skal delta i en konkurranse.

legge til – tillegge:

Du må legge til fire komma to.

Han tillegger meg egenskaper som jeg ikke har.

legge ned – nedlegge:

Sykehuset skal legges ned.

Sykehuset skal nedlegges.

Partikkelverb

Ulik betydning

Noen ganger har partikkelverbene helt forskjellig betydning:

komme ned – nedkomme:

Hun kom ned trappa.

Hun nedkom med ei datter i går.

slå av – avslå

Kan du slå av lyset?

De avslå søknaden min.

holde av – avholde

Jeg har holdt av en plass til deg.

De skal avholde styremøte neste uke.

sørge for – forsørge:

Kan du sørge for at han kommer?

Hun forsørger barna alene

Partikkelverb

Plassering av preposisjonen i løst sammensatte partikkelverb

Normalt plasseres preposisjonen foran objektet, og det kan komme et adverbial mellom verbet og preposisjonen. Hvis vi flytter objektet fram, vil preposisjonen sjelden følge med:

Du må låse opp døra.

Døra må du låse opp.

*Opp døra må du låse.

Du må slå av lyset før du går.

Lyset må du slå av før du går.

*Av lyset må du slå før du går.

Gjestene må sørge for drikkevarene selv.

Drikkevarene må gjestene sørge for selv.

(*) For drikkevarene må gjestene sørge selv.

Norint
Language School

Partikkelverb

Substantiv og adjektiv av fast sammensatte partikkelverb

Substantiv og adjektiv avledet av fast sammensatte partikkelverb er ganske vanlige. Et slikt adjektiv er som oftest en partisipp. Substantivene er avledninger med -ing eller -else, eller med substantivet som avledes av verbet. Noen ganger bruker vi adjektivet eller substantivet av et fast sammensatt partikkelverb, men ikke selve verbet annet enn i passiv:

skrive ut (– *utskrive): Du må ta en utskrift.

Pasienten blir utskrevet på fredag.

lese opp (– *opplese): Det er en diktopplesning på biblioteket.

Saken er opplest og vedtatt.

gjøre opp (– *oppgjøre): Har du fått oppgjøret for jobben på Åsen?

skrive opp (– *oppskrive): Kan jeg få denne oppskriften av deg?

Lik betydning

ta imot – motta
høre til – tilhøre
legge ned – nedlegge
sette ned – nedsette
stå imot – motstå
gi etter – ettergi
gi ut – utgi
hente inn – innhente
ta på – påta
sette fram – framsett

Ulik betydning

komme ned – nedkomme
dra opp – oppdra
fylle opp – oppfylle
rette ut – utrette
slå av – avslå
sette av – avsette
kalle fram – framkalle
legge av – avlegge
stille fram – framstille
dra inn – inndra
leve opp – oppleve

Norint
Language School

Arbeid med ord og uttrykk:-

økonomisk
internasjonal
(en) vannkraft
(en) fornybar energi
et naturvern
en kompetanse
å blande seg opp i
en bistand
å gi bistand (til)
en eller annen form for
å danne grunnlaget for
å bygge opp
et overskudd
et underskudd
å investere
en investering

en betingelse
å stille betingelser
en import
å importere
en eksport
å eksportere
å etablere seg
å bringe med seg
en teknologi
å åpne dørene for
å oppdage
en oppdagelse
å industrialisere
en industrialisering
å utvikle
en utvikling
å ta ansvar
å være ansvarlig
en forpliktelse

KJØR DEBATT

Norge bør fjerne tollavgifter på importvarer.

Oljeboring i nordområdene er nødvendig for norsk økonomi.

Stortinget må tillate økt bruk av oljeinntekter i norsk økonomi, for eksempel til skatteletter.

Norge tar imot for mange flyktninger.

Norge bør ikke delta i NATO-styrte militæroperasjoner.

Man må bli flinkere til å ta vare på norsk kultur.

Det norske språket kommer til å forsvinne.

Et viktig argument i denne saken er at ...

Jeg synes det er viktig å legge vekt på at ...

Det er viktig å skille mellom ... og ...

Norint
Language School

Norint
Language School